

I n t e r v j u u

- - - - -

Reet Kasik, keeleteadlane ja õppejõud.

Sündinud 5. mail 1946. Erialalt filoloog, kaitsnud filoloogiadoktori kraadi Tartu ülikoolis aastal 1994. Töötanud Tartu ülikoolis alates 1972. aastast vanemõpetaja, dotsendi ja vanemteadurina. Olnud Soomes Oulu ülikooli eesti keele lektor aastatel 1974–1976, Turu ülikooli eesti keele lektor 1988–1992, Helsingi ülikooli eesti keele külalisprofessor 1995–1999 ja 2007–2009. Valgetähe IV klassi teenetemärgi kavaler.

On tegelenud peamiselt tekstilingvistikaga ning sõnamoodustuse uurimisega.

- **Avaldasid oma 65. sünnipäevaks raamatu „Stahli mantlipärijad. Eesti keele uurimise lugu”. Kes neist mantlipärijaist on sind ennast kõige enam mõjutanud?**

Mind on kahtlemata kõige rohkem mõjutanud minu ülikooliaegsed õpetajad Ellen Uuspõld ja Huno Rätsep. Ellen Uuspõld oli õppejõud, kes mind tegelikult keeleteaduse juurde juhtis, õpetas grammatikareeglite äraõppimise asemel keelekasutuses probleeme nägema ja neile ise vastuseid otsima. Tema 1966. aastal ilmunud väitekiri lauselühenditest oli esimene keeleteaduslik uurimus, mille ma korralikult läbi lugesin ja kust ma sain aimu, mida keele struktuuri uurimine endast kujutab, mida tähendavad teooria ja meetod ja kuidas neid rakendatakse. Huno Rätsep hakkas just minu õpingute ajal pidama loenguid kaasaegse keeleteaduse suundadest ja meetoditest ning kutsus mind ülikooli vanematel kursustel oma teoreetilise keeleteaduse uurimis-

rühma. Sealsed arutelud tollaegsete kraadiõppurite Tiit-Rein Viitso, Mati Hindi, Haldur Õimu ja Mati Ereli osavõtul olid väga harivad ja löid selle vundamendi, mille põhjal kujunesid mu keeleteaduslikud vaated ja arusaam keelest. Aga inimene õpib ju eluaeg. Viimastel aastatel olen näiteks saanud häid mõtteimpulsse meie grammatisatsiooniteooria ja konstruktsioonigrammatika uurijate töid lugedes.

- **Kuidas sa keele juurde sattusid, miks otsustasid oma elu just keelega siduda?**

Olin koolis humanitaarsete huvidega ja tulin sellepärast õppima eesti filoloogiat, aga ega ma kuigi täpselt ei teadnud, mida seal tehakse. Kaks esimest aastat ülikoolis tegin lihtsalt eksameid ja elasin üliõpilaselu. Olin siiski nii ratsionaalse mõtlemisega, et keel oma reeglite ja struktuuriga huvitas mind rohkem kui kirjandus ja nii valisin kolmandal õppeaastal kitsamaks erialaks eesti keele. Esimese erialase kursusetöö aineks sain Ellen Uuspõllult mitte lihtsalt teema, vaid probleemi. Püüsin selle kallal üha suureneva huviga ja ilmselt seal midagi oli, et mul lasti see artiklikult vormistada ja avaldati osakonna teaduslike tööde kogumikus „Keel ja struktuur”. Nii sattusin teoreetilise keeleteaduse uurimiserühma, laiendasin kursusetöö teema diplomitööks ja ülikooli lõpuaastateks oli selge, et tahan jätkata kraadiõppes ja saada keeleteadlaseks.

- **Mis on mõjutanud sinu kui keeleteadlase „uurimise loo” kujunemist, kuidas tekkis näiteks huvi tuletuse ja kuidas tekstilingvistika vastu?**

Nagu ütlesin, pakkus esimese uurimisteema juhendaja – pidin selgitama *mine*-tuletiste omastavalise täiendi funktsioone ja tähendust. See oli pigem süntaksi valdkond, aga kuna lauseõpetuse uurijaid oli niigi, sõnatuletus aga oli peaaegu uurimata, siis võtsin diplomitöösse *mine*-tuletiste kõrval ka teised verbist tuletatud nimisõnad. Hiljem laiendasin teemat kandidaadi- ja doktoriväitekirjani ning mida rohkem ma sõnatuletust uurisin, seda rohkem uurimist vajavaid probleeme ma leidsin. Vahepeal tegelesin kümnekond aastat peamiselt tekstianalüüsiga, aga nüüd tänu keelekorpusetele olen taas hakanud vaatama tuletiste kasutamist ja funktsioone tekstis.

Tekstianalüüsini jõudsin ajakirjanduskeele kaudu ja see on seotud mu õppejõutööga. 1976. aastal loodi ülikoolis ajakirjandusosakond ja minu ülesandeks sai õpetada tulevastele ajakirjanikele keelekasutust ja

stilistikat. Seetõttu hakkasin ka ise uurima ajakirjanduskeelt ja pakkuma sellealaseid uurimisteemasid juhendatavatele üliõpilastele. Üks mu magistrantidest hakkas 1990. aastate lõpul vahetusüliõpilasena Helsingi ülikoolis tundma huvi kriitilise lingvistika ja diskursuseanalüüsi vastu. Soomes oli see just jõudnud ülikooli õppekavadesse ja valminud olid esimesed väitekirjad. Et töötasin ka ise sel ajal külalisprofessorina Helsingis, oli tänu sealsele hästi varustatud raamatukogule hea võimalus valdkonnaga tutvuda ja leidsin, et uus meetodika pakub ajakirjanduskeele uurimiseks senisest hoopis avaramaid võimalusi. Sajandivahetuseks tulin Tartu tagasi, tellisin siia vastavat kirjandust ja hakkasin tekstiõpetust valikkursusena ülikoolis õpetama. Üliõpilaste huvi oli suur, tekkis hulk juhendatavaid ja moodustasime tekstianalüüsi töörühma. Oleme igal aastal korraldanud tekstipäeva-nimelist teadusseminari ja andnud välja artiklikogumikku „Tekstid ja taustad”. Tänapäevaks on kaitstud kümme teadusmagistritööd ja üks doktoriväitekirj. Ise olen tekstianalüüsi meetoditega uurinud peamiselt ajakirjanduskeelt, minu õpilased aga ka internetisuhtlust, reklaamikeelt, riigikirjandeid, haldustekste jm.

- **Oleme Oma Keele intervjuueeritavalt ikka küsinud – mida soovitada noorele, kes tahab keeleteadlaseks saada? Millised anded ja huvid peavad olema heal keeleteadlasel?**

Teadlane võib tulla inimesest, kellel on oskus probleeme näha. Tal tekib kogu aeg küsimusi ja tal on julgust neid esitada. See, kas temast saab matemaatik, bioloog või keeleteadlane, sõltub sellest, mille vastu tal on huvi. Seetõttu on mu meelest kõige tähtsam huvi asja vastu ja uudishimu teada saada, mida see keel endast kujutab ja mida temaga teha saab. Head eeldused on noortel, kellele emakeel on juba koolis lemmikõppeaine, aga huvi ja armastus võib tekkida ka hiljem, töö käigus probleemidega lähemalt tutvudes või tänu headele õpetajatele ja juhendajatele ülikoolis. „Tee tööd ja näe vaeva, siis tuleb armastus,” väitis A. H. Tammsaare. Ega ta alati ei tule, nagu tõestas ka Vargamäe noorsugu, aga ilma töö ja vaevata ei tule ta kindlasti.

- **Oled olnud Tartu ülikooli õppejõud 1972. aastast – mis on eesti keele uurimises selle aja jooksul kõige enam muutunud?**

Eesti keele uurijate hulk on mitmekordistunud, uurimistemaatika on avardunud, eesti keele uurimine on muutunud rahvusvahelise keeleteaduse enesestmõistetavaks osaks. Suurem paradigmuuutus toimus

1990. aastate alguses seoses Eesti iseseisvumisega. Maailma keeleteaduse aktuaalsed teooriad, suunad ja meetodid leidsid tee Eestisse. Eesti keeleteadlased osalevad rahvusvahelistes projektides ja avaldavad oma töid rahvusvahelistes väljaannetes. Kraadiõppe efektiivsus on kasvanud, igal aastal lisandub mitu keeleteaduse doktorit. Uusi võimalusi keeleteaduslikuks tööks pakuvad elektroonilised tekstikorpused. Tänu riiklikele programmidele, sihtfinantseeritavatele teemadele ja Eesti Teadusfondi uurimistoetustele on tunduvalt paranenud keeleteaduse rahastamine, rahastamisprioriteetide eelistused on varasema individuaaluurimise asemele toonud rohkem kollektiivseid projekte ja uurimisrühmi.

- **Kui vaadata praegust Eesti keeleteadust, kuidas hindad keeleteaduse uurimise seisust? Kas on valdkonda, millega võiks sinu arvates enam tegeleda, ja valdkonda, mis praeguseks liiga vähe uuritud või kogunisti uurimata?**

Eesti keeleteaduse uurimise seis ei ole kunagi olnud nii hea kui praegu. Probleemi näen selles, et aastaaruannetel põhineva konkureerimissüsteemi tõttu on mitmekordistunud publitseeritavate artiklite hulk, tagasihoidlikumaks on jäänud põhjalikumate, pikaajalise uurimistöö vilju kajastavate kokkuvõtlike uurimuste ja eriti monograafiate kirjutamine. Ka doktorikraadi taotletakse üha sagedamini artikliväitekirjaga, mis paratamatult toob kaasa teemakäsitluste teatud fragmentaarsuse. Enne oli doktoriväitekirja teadlaskarjääri tipp, nüüd ülikoolihariduse osa, mis peab valmima nominaalajaga. Seetõttu valitakse teema meelsamini keeleteaduse seni uurimata äärealadelt, et vältida varasemate uurimistulemuste aeganõudvat läbitöötamist, ümbermõtestamist ja süvendamist. Mul on näiteks kahju, et juurde pole tulnud sõnamoodustuse uurijaid. Eesti liitsõnamoodustuse või adjektiivituletuse mehhanismid ja funktsioonid nüüdiskeeles on korralikult läbi uurimata. Tekstianalüüsis oleks vaja põhjalikumalt uurida eri keelekasutusvaldkondade ja tekstiliikide keelekasutustavasid ja tekstimoodustusvõtteid. Žanriuuringud on mujal maailmas praegu väga olulisel kohal, meil pole olnud kuigivõrd jõudu sellega tegelda.

- **Oled olnud külalisõppejõud mitmes Soome ülikoolis, muu hulgas ka külalisprofessor Helsingis. Kõigepealt – 1970.–1980. aastatel ei olnud Soome tööle minek sugugi nii tavaline kui praegu, kas sellega seoses meenub ka mõni eriti totter nõukogude-aegne tingimus või**

piirang? Kas Eesti ja Soome ülikoolielu, eriti just õppejõu oma, on üldiselt erinev või pigem sarnane?

Sattusin 1974. aastal Soome eesti keele lektoriks seetõttu, et riiklikku julgeolekusüsteemi esindanud ülikooli välisosakond ei aktsepteerinud suuremate kogemustega, aga Eesti Vabariigi juurtega ja välismaal elavate sugulastega kandidaate, keda kateeder oli esitanud. Pärast sõda sündinuna eeldati mind ilmselt rohkem vastavat „nõukogude inimese” tunnustele. Eesti keele lektorid moodustasid murdosakese välismaale saadetavate vene keele lektorite armeest. Moskva lähtus lektoreid välismaale saates põhimõttest, et need elavad välismaal samade tingimuste ja piirangutega nagu Nõukogude Liidus ja lektori sotsiaalse keskkonna moodustab Nõukogude saatkond Helsingis. Meie tegime näo, et nii me elamegi. Tegelikult oli eesti lektoritel kerge ja loomulik lõimuda Soome ühiskonda. Elasin alla kolmekümneaastasena kaks aastat Oulus vaba inimesena ja see sisemine vaimne vabadus ei kadunud enam kunagi, kuigi pärast koju tagasitulekut katkestas julgeolek kõik mu Soome kontaktid, jõulukaartide vahetamine kaasa arvatud. Soome ülikoolide arvukatele kutsetele vaatamata pääsesin järgmine kord üle piiri Turu ülikooli lektoriks alles 1988. aastal, kui nõukogude kord juba murenes.

See osa ülikoolielust, mis toimub auditooriumis õppejõu ja üliõpilaste vahel, on Soomes ja Eestis üsna sarnane. Vahe on töökorralduses. Soome ülikoolis on õppejõud vaba akadeemiline isiksus, meil aga aasta-aastalt üha enam kõrgharidustööstuse konveieri lööktööline, kes täidab „plaanikomitee” ettekirjutusi, koostab kuskil kontoris valmivate skeemide järgi üha uusi ja detailsemaid arendamise, õpetamise, hindamise, ainekursuste jne kavasid ja aruandeid. Muidugi on ka Soome ülikoolides bürokraatiat, aga seal suhtlevad eri tasandite ametnikud omavahel, õppejõud sellega kuigi palju kokku ei puutu. Kuigi mu õppekoormus Soome ülikoolides on olnud sama suur või kohati suuremgi kui Tartus, olen enamiku oma raamatutest kirjutanud Soomes töötamise ajal. Ka sel kevadel ilmunud „Stahli mantlipärijad” on põhiosas kirjutatud 2007–2009, kui olin teist korda Helsingis külalisprofessoriks. Et ma tagasi tulles ei jätkanud Tartus enam täiskohaga õppejõuna, oli aega raamatut viimistlema ja töö ei veninud mitme aasta pikkuseks, nagu näiteks sõnatuletusraamatu valmimine Turu perioodi järel.

- **Mida oled oma õppejõutöös seni kõige enam nautinud? Kas saad innustust ja jõudu õnnestunud loengutest või pigem juhendajatööst?**

Mulle meeldib õpetada ja mulle meeldib üliõpilastega suheldes nende huvisid ja võimeid tundma õppida. Ka minu keeleteaduslik tegevus on ikka lähtunud ja innustust saanud õppetöö vajadustest ja mu raamatud on tehtud nii, et nad on kasutatavad õppevahenditena. Viimasel aastakümnel on loengutest ja seminaridest saadav tagasiside vähenenud, sest massiülikoolis on rühmad kasvanud nii suureks, et on võimatu üliõpilasi isegi nime- ja nägupidi tundma õppida, rääkimata lähematest kontaktidest. Andekamaid ja võimekamaid üliõpilasi on raske nõrkade algteadmistega massi hulgast üles leida ja nende haridusteed suunata. Õnneks on jäänud veel bakalaureuse-, magistri- ja doktoritööde individuaalne juhendamine, mida pean üha olulisemaks ülikoolihariduse osaks. Tean oma ülikooliaegsetest kogemustest, kui tähtis on isiklik suhtlus ja koostöö õppejõu ja üliõpilase vahel. Internet seda ei asenda. Andeka üliõpilase juhendamine ja tema edusammudele kaasaelamine on ülikoolitöö suuremaid rõõme.

- **Oled kauaaegne Emakeele Seltsi keeleteoimkonna liige. Millised on sinu arvates keeleteoimkonna lähiaastate põhiülesanded eesti kirjakeele korraldamisel? Missugune võiks üldse tulevikus olla eesti kirjakeele roll nii kõrghariduses kui ka mujal?**

Avalik keelekasutus on pärast nõukogudeaegsetest piirangutest vabanemist muutunud mitmekesiseks ja kirjakeelsete tekstide kõrval mõjutavad ja kujundavad keelekultuuri kõikvõimalikud muudki tekstid. Seetõttu on oluliseks tõusnud normitud kirjakeele ja muude keelevariantide suhete ja funktsioonide selgitamine, kirjakeele kasutusvaldkondade eristaatuse rõhutamine, žanriteadlike ja stiilitundlike keeleteoimetajate koolitamine. Keelekasutus muutub kiiremini kui varem ja keelekorraldus peab muutustega sammu pidama, neist elujõulisemad (uuskeeles: jätkusuutlikumad) välja selekteerima ja kirjakeele reegleid pidevalt kaasajastama. Tuleb tunnistada, et osa norminguid on ikka veel põhjendamatult keerulised, normitud kirjakeeleski võiks olla rohkem paindlikkust ja variatiivsust. Kõigi nende ülesannetega keeleteoimkond jõudumööda tegeleb lootuses, et eesti kirjakeele kasutusvaldkonnad, kaasa arvatud või eriti eestikeelne teadus ja ülikooliharidus püsivad elujõulistena. See aga sõltub eeskätt riigi haridus- ja teaduspoliitikast, mitte keeleteadlastest.

- **Millised tööd on sul praegu käsil ja lähiajal kavas?**

Tegelen edasi nii sõnamoodustuse kui ka ajakirjanduskeele analüüsiga. Loodan kirjutada veel mõne raamatu. Olen aastate jooksul ülikoolis õpetanud paljusid kursusi, ainetikku aasta-aastalt juurde lugedes, kogudes, analüüsides ja täiendades. Parim viis asja endale selgeks teha on õpetada seda teistele. Nüüdseks olen ehk jõudnud sellise üldistamis-
oskuseni, et koostada olemasolevast materjalihulgast ülevaatlikke tervikkäsitlusi.

*Küsitles
Reili Argus*